

УДК: 338.432.5

Шворак Анатолій,
доктор економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування,
м. Луцьк; [ORCID ID: 0000-0003-2077-5308](https://orcid.org/0000-0003-2077-5308)
e-mail: ams95@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-01-13-17>

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. У статті на основі обліку земельних угідь, статистичних даних про споживання основних продуктів харчування населенням, імпорту продукції тваринництва, динаміки поголів'я ВРХ, проведено аналіз їх використання з урахуванням економічних, екологічних та соціальних аспектів.

Ефективність використання земельних ресурсів має велике значення в економіці сільського господарства країни. Збільшення кількості та якості продукції тваринництва може бути успішно здійснено лише за умов значного підвищення ефективності використання земельних ресурсів, що набуває особливої актуальності в сучасних умовах ведення сільського господарства.

Проведення цих заходів призведе до імпортозаміщення продукції тваринництва і більш глибоку переробку продукції рослинництва, що дасть можливість забезпечити продовольчу безпеку країни. Дані заходи дадуть можливі соціальну та економічну ситуацію в сільській місцевості.

Ключові слова: продовольча безпека, сільськогосподарські вгіддя, тваринництво, аграрна реформа, сільськогосподарське виробництво, сінокоси, пасовища.

Шворак Анатолій,
доктор экономических наук, доцент,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра аналитической экономики и природопользования,
г. Луцк

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В КОНТЕКСТЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. В статье на основе учета земельных угодий, статистических данных о потреблении основных продуктов питания населением, импорта продукции животноводства, динамики поголовья КРС, проведен анализ их использования с учетом экономических, экологических и социальных аспектов.

Эффективность использования земельных ресурсов имеет большое значение в экономике сельского хозяйства страны. Увеличение количества и качества продукции животноводства может быть успешно осуществлено только в условиях значительного повышения эффективности использования земельных ресурсов, что приобретает особую актуальность в современных условиях ведения сельского хозяйства.

Проведение этих мероприятий приведет к импортозамещению продукции животноводства и более глубокой переработке продукции растениеводства, что даст возможность обеспечить продовольственную безопасность страны. Данные меры дадут возможные социальную и экономическую ситуацию в сельской местности.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сельскохозяйственные угодья, животноводство, аграрная реформа, сельскохозяйственное производство, сенокосы, пастбища.

Shvorak Anatoliy,
Doctor of Economics, Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Department of Analytical Economics and Nature Management,
Lutsk

USE OF THE POTENTIAL OF LAND RESOURCES IN THE CONTEXT OF FOOD SECURITY

Анотация. The article, based on the accounting of natural fodder lands, statistics on the consumption of basic food products by the population, imports of livestock products, the dynamics of livestock numbers (cattle), analyzed their use taking into account economic, environmental and social aspects. Analyzing the data, it can be concluded that the density of cattle on agricultural land has decreased by more than eight times, which has led to a catastrophic decrease in the application of organic fertilizers and a deterioration in the quality of crop production. The decrease in the number of cattle has led to an increase in the cost of products and a decrease in their consumption.

At the same time, in 2018, Ukraine imported 577517kn dollars of meat and meat products and milk and dairy products, which in equivalent amounts to more than 15.9 billion hryvnias. The cost of livestock products produced in Ukraine in 2018 amounted to 138.74 billion UAH.

The efficient use of land resources is of great importance in the country's agricultural economy. The increase in the quantity and quality of livestock products can be successfully carried out only with a significant increase in the efficiency of land use, which becomes especially relevant in modern agricultural conditions.

The implementation of these measures will lead to the import substitution of livestock products and deeper processing of crop products, which will make it possible to decapitate the country's food security. These activities will provide an opportunity to improve the social and economic situation in rural areas.

Key words: food security, agricultural lands, cattle –farming, agrarian reform, agricultural production, hayfields, pastures.

Постановка проблеми: Сучасний стан використання земельних ресурсів виробництва обумовлює необхідність невідкладного проведення послідовних макроекономічних реформ. Як свідчить досвід проведення аграрних реформ, створення ефективного товаровиробника неможлива без обґрунтування стратегії розвитку АПК формування відповідного організаційного, політичного, правового та соціально-економічного середовища. Однак, не зважаючи на глибину наукових досліджень, ефективне й раціональне використання природних кормових угідь в сучасних ринкових умовах господарювання залишається до кінця не вирішеною загальнодержавною проблемою і потребує подальшого опрацювання.

Метою статті є аналіз раціонального використання земельних ресурсів на основі яких формується збалансований соціально-економічний розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу: Матеріальний добробут громадян значною мірою залежать від успішної роботи аграрного сектора України. Успішне функціонування та розвиток підприємств аграрної сфери в значній мірі залежить від рівня їх ресурсного забезпечення. Вирішальна роль при цьому належить земельним ресурсам, які є не лише просторовим базисом для розміщення виробничих сил, а й матеріальною основою життєдіяльності суспільства. На основі використання земельних ресурсів формується продовольча безпека країни. Земля є основним засобом сільськогосподарського виробництва й найціннішим багатством нашої держави.

Земельні ресурси разом з іншими природними ресурсами є компонентами оточуючого середовища, місцем існування людини. Їм належить активна участь у суспільному виробництві, вони є засобом виробництва і джерелом задоволення потреб людини та продовольчої безпеки країни. Динаміка річного фактичного споживання продуктів харчування на 1 особу приведена в таблиці 1.

Динаміка річного фактичного споживання на 1 особу, кг

Таблиця 1

	Норма за даними МОЗ	Роки				Відхилення,	
		2000	2017	2018	2019	+/-	%
Хліб та хлібопродукти	101	124.9	100.8	99.5	97.6	-3.4	3,4
М'ясо та м'ясопродукти	80	32.8	51.7	52.8	53.6	-26.4	33,0
Молоко та молокопродукти	380	199.9	200.5	197.7	200	-180	47,4
Риба	20	8.4	10.8	11.8	12.5	-7.5	37,5
Яйця, шт	290	166	273	275	282	-8	2,8
Цукор	38	36.8	30.4	29.8	28.8	-9.2	24,2
Плоди, ягоди	90	29.3	52.8	57.8	58.7	-31.3	34,8
Картопля	124	135.4	143.4	139.4	135.7	11.7	8,5
Олія рослинна	13	9.4	11.7	11.9	12.0	-1	7,7
Овочі	161	101.7	159.7	163.9	164.7	3.7	2,3

Аналізуючи наведені дані ми бачимо, що споживання м'яса та м'ясопродуктів менше на 33,0%, молока та молокопродуктів – 47,4%, риби -37,5%, цукру – 24,2%, плодів і ягід – 34,8%.

В Україні варто розглядати два основні напрями досягнення продовольчої безпеки. По-перше, необхідно забезпечувати постачання продовольства в таких кількостях, які могли б забезпечити здорове і повноцінне харчування населення. По-друге, треба зробити наголос на досягненні самозабезпеченості продукцією сільського господарства (зокрема продукцією, яку виробляють у господарствах населення), а також на підтримці і захисті державою вітчизняних товаровиробників, що автоматично коригує імпорту продукції.

Аналіз отриманої інформації дозволяє зробити висновок про те, що споживання основних продуктів харчування населенням України на 1 особу, кг за рік нижче норми по м'ясу та м'ясопродуктах становить 31,4%, а по молочних та молокопродуктах - 41,6%.

Найбільш уразливими позиціями, з точки зору імпортозалежності залишаються позиції риба та рибобпродукти - 680552,5 тис. дол, плоди, ягоди та виноград - 795560,2 тис. дол, м'ясо і м'ясопродуктів – 269119,8 тис. дол, молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед - 308396,9 тис. дол, де частка імпорту перевищує встановлений 30-ти відсотковий граничний критерій цього індикатора, в той же час імпорту жири та олії рослинного походження становить - 280378 тис. дол, в той же час було відправлено на експорт м'яса і м'ясопродуктів - 652106,9 тис. дол, молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед - 426541,7 тис. дол, жири та олії рослинного походження - 5746921,7 тис. дол. Враховуючи те що на експорт Україна відправляє продукцію високої якості, то імпортує субпродукти та пальмову олію, в 2020 році імпортувала 240 тис. тон пальмової олії невисокої якості загальною вартістю понад 6 млрд грн.

Ефективність використання земельних ресурсів має велике значення в економіці сільського господарства країни. Найбільшого значення ефективність використання земельних ресурсів набуває саме у тваринництві - галузі сільського господарства, яка використовує землю безпосередньо як природний ресурс та засіб виробництва та суттєво збільшує ланцюг доданої вартості. Кількість та якість отриманої продукції пов'язані з якісним станом, характером і умовами використання земельних ресурсів. Збільшення кількості та якості продукції тваринництва може бути успішно здійснено лише за умови значного підвищення ефективності використання земельних ресурсів, що набуває особливої актуальності у сучасних умовах ведення сільського господарства.

Подальший розвиток галузей тваринництва в Україні пов'язується зі значним підсиленням кормової бази, передусім за рахунок інтенсивного використання пасовищ і сіножатей з одночасним запровадженням новітніх досягнень техніки, вітчизняного і зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми. Трансформаційні процеси в землекористуванні нині пов'язуються зі зменшенням орних земель в Україні з-за наявності великої кількості сильно еродованих, деградованих ґрунтів, їх подальшої консервації і переведення до складу площ, зайнятих під сіножатями і пасовищами. Природні кормові угіддя в натуральному їх стані відрізняються дуже низькою продуктивністю. Ємність пасовищ, тобто навантаження тварин на пасовище залежить від його продуктивності, що визначається ґрунтово- кліматичними умовами, травостоем, технологією вирощування трав і експлуатації пасовищ. На високопродуктивних культурних зрошуваних пасовищах можна утримувати 3 — 4 дійні корови на 1 га або виділити 0,25 — 0,33 га на одну голову. Таке саме навантаження дійних корів і в інших країнах — Великій Британії, Франції, Бельгії. Тільки для дуже високопродуктивних корів виділяють по 0,4 — 0,5 га на голову. Площа сільськогосподарських угідь та чисельність поголів'я ВРХ в Україні в таблиці 2.

**Площа сільськогосподарських угідь та чисельність поголів'я ВРХ в Україні.
(за даними Держкомстату України) (2)**

Таблиця 2

Рік	Площа с/г угідь, тис га	Рілля, тис.га	Сінокоси і пасовища, тис.га	Поголів'я ВРХ, тис.гол	Щільність поголів'я на 1гол/га		
					с/г угідь	ріллі	сінокосів і пасовищ
1982	42494,8	34339,0	7010,4	25464,4	0,6	0,74	3,0
2000	41829,5	32669,9	7838,0	9423,7	0,22	0,29	1,2
2015	41507,9	32541,3	7840,5	3750,3	0,09	0,12	0,48
2020	41400,0	32700,0	7600,0	2874,0	0,07	0,09	0,38
За розрахунками	41400,0	32700,0	7600,0	5238,0	0,13	0,16	0,69

Аналізуючи наведені дані можна зробити висновок про те, що щільність ВРХ на сільськогосподарські вгіддя зменшилась більше як у вісім раз, що призвело до катастрофічного зменшення внесення органічних добрив та погіршення якості продукції рослинництва. Зменшення поголів'я ВРХ призвело до здороження продукції і зменшення її споживання та збільшило залежність від імпорту. Науково обгрунтована кількість продукції, яка необхідна для забезпечення харчування населення за фізіологічно обгрунтованими нормами наведено в таблиці 3.

Науково обгрунтована кількість продукції, яка необхідна для забезпечення харчування населення за фізіологічно обгрунтованими нормами

Таблиця 3

Продукти харчування	Раціональна норма споживання на 1 особу	Відхилення, +/-	Населення України, тис. чол. (2014 р.)	Необхідно виробити млн.т	Виробляється з га/т	Рілля, млн.га
М'ясо	80	-26,4	41588,4	1,098	1	1,098
Молоко	380	-180	41588,4	7,486	4	1,871
Яйця, шт	290	-8	41588,4	332,707 млн.шт	10000 шт	0,033
Фрукти і ягоди	90	-31,3	41588,4	1,302	12	0,108
Всього	-	-	-	-		3,11

Враховуючи, що середня продуктивність промислових молочнотоварних ферм в Україні становить 4922кг, то для забезпечення харчування населення за фізіологічно обгрунтованими нормами необхідно додатково збільшити поголів'я ВРХ на 1.521 тис. гол (7,486 тис. т : 4,922т = 1,521млн гол.).

Згідно статистичних даних структура виробництва м'яса слідує: ВРХ становить -15,2%, свинина – 29,8%, птиця – 53,5%, інші – 1,5%. Провівши певні розрахунки можемо визначити, що забезпечення харчування населення за фізіологічно обгрунтованими нормами необхідно додатково збільшити поголів'я ВРХ на 843тис голів (2354 - 15,2% : 0,495 : 0,4=843 тис голів), свиней – 9353 тис голів (2354 x 29,8 % : 0,75:0,1= 9353тис голів), курей – 524750тис. голів (2354 x 53,5% : 0,8: 0,003=524750тис. гол). Забезпечивши внутрішній ринок м'ясними, молочними продуктами збільшиться щільність на 1 гектар поголів'я ВРХ до 0,69, що дасть можливість більш раціонально використовувати природні кормові вгіддя та збільшити виробництво органічних добрив та покращить якість сільськогосподарської продукції та сприятиме відтворенню ґрунтів. В 2018 році Україна імпортувала на 577517тис. доларів м'яса і м'ясопродуктів та молока і молокопродуктів, що в еквіваленті становить як 15,9 мільярда гривень. Вартість продукції тваринництва виробленої в Україні у 2020р становила 138,744, мільярдів гривень, в тому числі : продукція сільськогосподарських підприємств – 72,52 мільярдів гривень або 52,27% та господарств населення - 66,225 мільярдів гривень або 47,73%. Продуктивність праці на одного зайнятого в тваринництві в 2020р становила 872,8тис. грн. Проведення даних заходів дасть можливість в сільськогосподарських підприємствах створити додатково 9600 робочих місць (15900млн.грн x 0,527: 0,8728 = 9600), та збільшить надходження коштів до особистих селянських господарств на 7,589млрд.грн (15,9 млрд. грн x 0,4773=7,589 млрд. грн). Дані заходи дадуть можливість збільшити надходження до бюджетів сільських територіальних громад та покращити соціальну та економічну ситуацію в сільській місцевості. Імпортозаміщення продукції тваринництва сприятиме оздоровленню економіки та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Висновки: Питання продовольчої безпеки завжди було актуальним для сільського господарства України. Особливо гостро це питання постає в аспекті продукції тваринництва, бо кількість та якість отриманої продукції залежить від якісного стану, характеру і умов використання природно-кормових угідь. Розвиток ринкової економіки змушує робити акцент на поєднання необхідності інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва країни, ефективного й раціонального використання її земельних ресурсів та вирішення соціальних проблем в сільській місцевості. Реалізація комплексу організаційно- господарських та еколого-агрохімічних заходів, направлена на вдосконалення земельних відносин, зниження розораності сільськогосподарських

угідь, підвищення відповідальності за їх ефективне й раціональне використання, стимулювання виробництва екологічної продукції та природохоронної діяльності землекористувачів .

Джерела та література

1. Шворак А. Природні кормові угіддя та соціально економічний розвиток сільських територій. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* : Луцьк : Вежа-Друк, 2018. № 2 (14). С. 112 – 116.
2. Статистичний збірник. Сільське господарство України Державна служба статистики України. К 2020.
3. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України за 2014». Державна служба статистики України : під заг. кер. О. М. Прокопенка. К., 2015. 53 с.

References

1. A. Shvorak Pryrodni kormovi ugidyya ta sotsialno-ekonomichniy rozvytok silskyh terytoriy. *Ekonomichnyi chasopys Shidnoyevropeyskogo universitetu imeni Lesi Ukrainky*. Lutsk: Vezha-Druk, 2018. №2 (14). S. 112-116. [in Ukrainian].
2. Statistical compilation."The agriculture of Ukraine/ The state statistics service of Ukraine. K. 2020. [in Ukrainian].
3. The statistic compilation "Balance and consumption of basic foodstuffs population of Ukraine in 2014. State Statistics Service of Ukraine: In society. Coer.O HM Prokopenko. K.: 2015. 53p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2022 р.